

*Голові разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 35.051.171
Львівського національного університету
імені Івана Франка МОН України
доктору юридичних наук, професору
Пилипенку Пилипу Даниловичу*

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
ЗОЗУЛЯК Ольги Ігорівни
на дисертаційну роботу Таргоній Юлії Ярославівни
за темою: «Договір рахунка умовного зберігання (ескроу) за
законодавством України та правом ЄС»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі
знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність дослідження. Договір рахунка умовного зберігання (ескроу) є відносно новим інститутом цивільного права, набувши законодавчого закріплення з прийняттям у 2017 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах» № 1983-VIII.

Як показує досвід європейських держав, в залежності від системи права та особливостей регулювання цивільних відносин загалом, як договір рахунку умовного зберігання, так і сама процедура ескроу дещо різняться правовим регулюванням та своєю сутністю. Так, до прикладу, в англосаксонській правовій системі даний інститут розглядається як спосіб забезпечення виконання зобов'язання, у Німеччині договір ескроу є непоіменованим договором, що регулює відносини із зберігання із поєднанням різних елементів правовідносин сторін.

В Україні питання щодо правової природи вказаного договору також не є до кінця вирішеним. Так, на рівні доктрини права відсутня єдність поглядів вчених щодо правової природи договору рахунка умовного зберігання. Частина науковців вважають договір ескроу договором зберігання, частина – все ж способом забезпечення виконання зобов'язання, інші відносять його до агентського договору.

У цьому зв'язку слід зазначити, що договір рахунка умовного зберігання не є жодним із цих договорів у класичному його розумінні, оскільки містить в собі елементи різних видів договорів та відноситься до змішаних договорів.

В Україні договір умовного рахунку умовного зберігання (ескроу) набув широкого використання у процедурі сквіз-ауту та має перспективи до суттєвого розширення сфер застосування. Усе вищевказане актуалізує обрану дисертанткою тему дисертаційної роботи як для науки, так і практики.

Наукова новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем дослідження. Предметом дослідження є правова природа, зміст, суб'єктний склад, підстави та правові наслідки припинення договору рахунку умовного зберігання (ескроу) за законодавством України та правом ЄС.

Відповідно мету дослідження у дисертації визначено як комплексне наукове дослідження договору рахунку умовного зберігання (ескроу) за законодавством України та правом ЄС, виявлення та аналіз основних теоретичних та практичних проблем, що стосуються договору рахунку умовного зберігання (ескроу) та подання пропозицій щодо запозичення із законодавчого досвіду країн ЄС найбільш ефективних механізмів його правового регулювання

Наукова новизна результатів наукового дослідження, наукових оцінок, пропозицій і рекомендацій, теоретичних узагальнень та висновків, які складають основний зміст дисертації Таргоній Ю. Я., значною мірою зумовлюється актуальністю дослідження та обраним напрямом і полягає в тому, що дисертація є одним з небагатьох у вітчизняній цивільно-правовій науці актуальним (сучасним) комплексним дослідженням, присвяченим розгляду питань правового регулювання договору рахунку умовного зберігання (ескроу) за законодавством України та правом ЄС, а також виробленню науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства у цій сфері.

У дисертації висунуто низку положень, нових для теорії та важливих для юридичної практики. Зокрема заслуговує на увагу викладене у роботі авторське розуміння договору рахунку умовного зберігання (ескроу) як тристороннього договору між клієнтом (боржником за основним зобов'язанням), бенефіціаром (кредитором за основним зобов'язанням та отримувачем коштів з рахунку ескроу) і банком, або двостороннього договору між клієнтом та банком на користь бенефіціара, згідно якого клієнт передає на зберігання банку кошти для виконання зобов'язання клієнта щодо їх передання іншій особі (бенефіціару), а банк зобов'язується зберігати ці кошти і передати їх бенефіціару (бенефіціарам) чи іншій особі, за умови настання визначеної/визначених у договорі підстави/підстав.

Потребують підтримки підготовлені пропозиції щодо правової природи договору рахунку умовного зберігання (ескроу), яка суттєво відрізняється від

агентського договору та договору зберігання. Ескроу-агент завжди діє в інтересах двох принципалів – клієнта (володільця рахунка) та бенефіціара, в той час як згідно концепції агентського договору, правовідносини між агентом та довірительом, а також агентом та третіми особами повинні бути чітко розмежовані.

Розмежувальними ознаками між договором рахунка умовного зберігання (ескроу) та договором зберігання (в тому числі, професійним зберігачем) є мета договору, а також те, що об'єкт договору зберігання обов'язково повертається особі, яка передала його на зберігання – поклажодавцю, в той час коли об'єкт договору рахунка умовного зберігання (ескроу) за умови досягнення мети договору передається бенефіціару, а не володільцю рахунку (клієнту). Вказані аргументи додатково підтверджують специфічну юридичну природу досліджуваного договору, яка відмінна від правової природи суміжних договірних конструкцій.

Такими, що мають фундаментальне теоретичне значення, виступають розроблені дисертанткою критерії, за якими класифікується договір рахунка умовного зберігання (ескроу), зокрема: залежно від об'єкта договору; залежно від кількості сторін; залежно від необхідності перевірки настання підстав для перерахування коштів бенефіціару або вказаній ним особі або для повернення коштів володільцю рахунка; залежно від можливості розпоряджатися коштами на рахунку умовного зберігання (ескроу); залежно від порядку зарахування коштів на рахунок умовного зберігання (ескроу); залежно від порядку перерахування коштів, що знаходяться на рахунку умовного зберігання (ескроу), бенефіціару (бенефіціарам) чи вказаній ним (ними) особі (особам); залежно від того, чи сплачується винагорода банку за відкриття та обслуговування рахунку умовного зберігання (ескроу).

Завдяки проведеній науковій роботі зроблено висновок щодо доцільності використання позитивного зарубіжного досвіду та ширшого впровадження договору рахунка умовного зберігання (ескроу) для здійснення розрахунків між покупцями об'єктів незавершеного будівництва та забудовниками, а також положення про те, що у цьому контексті доцільним може бути запозичення досвіду Австрії та внесення у майбутньому в законодавство України положень про те, що для підтвердження завершення кожного конкретного етапу будівництва ескроу-агент повинен залучати незалежних кваліфікованих інженерів або сертифікованих експертів.

Позитивним моментом виконаної наукової роботи є те, що авторка доводить доцільність надання банку повноважень у випадку виявлення у документах за зовнішніми ознаками невідповідностей у даних бенефіціара, щодо прийняття від нього додаткових документів, що давали би можливість

пересвідчитися у достовірності або недостовірності даних та зробити висновок про наявність або відсутність технічної помилки.

Положення про те, що у країнах ЄС коло ескроу-агентів включає банки, кредитні установи, нотаріусів та адвокатів, юридичні компанії, а особливістю договору фідучії у Франції, неприбутковою для інших країн ЄС та США є те, що бенефіціар або третя особа можуть звернутися до суду із заявою про призначення тимчасового фідучіарія або просити про заміну фідучіарія, якщо він неналежно виконує свої обов'язки та аргументація доцільності впровадження вказаного підходу в Україні носить авторський характер і репрезентують результати проведеного аналізу міжнародного законодавства, нормативної бази деяких інших країн світу, діяльності державних та позадержавних інституцій щодо юридичної відповідальності приватних нотаріусів в Україні, а також індивідуальне бачення перспектив удосконалення цивільно-правового регулювання досліджуваних правовідносин. На мій погляд, вони становитимуть надійне доктринальне підґрунтя для подальших досліджень та напрацювання проєктів удосконалення правової бази з даної проблематики в Україні.

За результатами перевірки дотримання здобувачкою академічної доброчесності, академічного плагіату у дисертації Таргоній Ю.Я. за темою: «Договір рахунка умовного зберігання (ескроу) за законодавством України та правом ЄС» не виявлено.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації (стор. 91-96, стор. 157-160, стор. 183-186, стор. 186-196) є достатньо обґрунтованими з точки зору логіки та методології наукового дослідження.

Дисертаційна робота є логічною за своєю структурою та відповідає вимогам стосовно обсягу, що зумовлено метою й завданнями дослідження.

Перший розділ дисертаційного дослідження «Загальнотеоретичні положення про договір рахунка умовного зберігання (ескроу) за законодавством України та правом ЄС» складається із трьох підрозділів, у яких проаналізовано становлення законодавчого регулювання договору рахунка умовного зберігання (ескроу) в Україні; визначено поняття та ознаки договору рахунка умовного зберігання (ескроу); окреслено сутність цієї договірної конструкції у праві ЄС.

У другому розділі дисертації «Порядок укладення, сторони, зміст та форма договору рахунка умовного зберігання (ескроу) за законодавством України та правом ЄС» проаналізовано особливості форми, змісту, суб'єктного складу та істотних умов договору рахунка умовного зберігання (ескроу).

Цілком обґрунтованою є позиція авторки рецензованої наукової роботи щодо необхідності доповнення положень ЦК України про строк як істотну умову договору рахунка умовного зберігання (ескроу), а також встановлення граничного строку договору 10 років, якщо він не визначений сторонами.

Такими, що мають теоретичне та практичне значення є висновки, які зроблені у третьому розділі дисертації «Підстави та правові наслідки припинення договору рахунка умовного зберігання (ескроу) за законодавством України та правом ЄС», у яких здійснено характеристику виконання та відповідальності за невиконання договору рахунка умовного зберігання (ескроу), а також проаналізовано специфіку розірвання та припинення досліджуваного договору.

Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується також критичним аналізом наявних літературних джерел юридичного, методологічного, філософського спрямування із зазначеної проблематики. Нормативну основу дисертаційної роботи становлять нормативно-правові акти України, міжнародно-правові та окремі нормативні акти зарубіжних країн у сфері правового регулювання договору рахунка умовного зберігання (ескроу).

Отриманий інформаційний матеріал наповнив наукову працю Таргоній Ю. Я. емпірикою, необхідною для проведення критичного аналізу і формування її власних узагальнень, обґрунтованих і достовірних наукових положень, висновків і рекомендацій.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності. Подана до захисту дисертація Таргоній Ю. Я. характеризується системним підходом до предмету дослідження та має завершений вигляд. Завдання сформульовані відповідно до мети та зумовлені об'єктом і предметом дослідження. Структура повністю відповідає цілям і завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені авторкою.

Обґрунтованість наукових положень дисертації, їх достовірність і новизна об'єктивно забезпечена методологічною базою проведеного дослідження, опрацюванням значної кількості емпіричного матеріалу, міжнародних і національних нормативно-правових актів у сфері нотаріальної діяльності, відповідною апробацією отриманих результатів, а також тим, що аналіз різноманітних аспектів досліджуваної проблематики призводить до однакових висновків.

В основу методології цього дослідження покладена система загальнонаукових та спеціальних методів і підходів наукового пізнання правових явищ. Завдяки використаним під час дослідження діалектичному,

логіко-семантичному, формально-логічному, статистичному, порівняльно-правовому методам, а також методам аналізу і синтезу, абстрагування та узагальнення, прогнозування було отримано низку висновків, які мають теоретичне та прикладне значення для вирішення наукових завдань.

Відповідно до п. п. 8 та 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження Таргоній Ю. Я. висвітлено у 8 публікаціях, серед яких: 4 статті – у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, та 8 – тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Усі публікації відповідають вимогам щодо наявності обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до мети статті (поставленого завдання) та висновків, а також опублікування не більше ніж однієї статті в одному випуску (номері) наукового видання. Усі чотири статті мають активний ідентифікатор DOI (Digital Object Identifier) Аналіз цих наукових публікацій дозволяє стверджувати, що Таргоній Ю.Я. оволоділа методологією наукової діяльності, а у представлених статтях та тезах репрезентовано основні результати проведеного дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. В цілому робота справляє позитивне враження. Однак, як будь-яка творча праця дисертація Таргоній Ю.Я. не позбавлена деяких дискусійних положень чи тверджень, які потребують додаткових роз'яснень, уточнень чи обґрунтувань.

1. У висновках до дисертації авторка зазначає про доцільність розширення кола ескроу-агентів в Україні в майбутньому, яке дасть можливість повноцінно та ефективно застосовувати інститут ескроу в Україні за європейським зразком. Надто вузьке коло суб'єктів, які можуть виконувати роль ескроу-агента в Україні в умовах сьогодення, значною мірою звужує можливу сферу використання інституту та дозволяє розкрити його правову природу лише фрагментарно.

Проте дисертанткою не окреслено кола осіб, яким доцільно надати функції ескроу-агентів в Україні, що повпливало на досить обмежений розвиток цієї ідеї не в роботі. Видається, що дисертантці доцільно було б запропонувати відповідні законодавчі зміни, які б дозволили втілити наведений механізм в реальність.

2. У роботі дисертантка обґрунтовує доцільність закріплення у законі мінімального розміру пені, який є допустимим для встановлення у договорі рахунка умовного зберігання (ескроу) за порушення строків зарахування банком коштів на рахунок від володільця рахунку (клієнта) та за порушення

строків виплати коштів з рахунку бенефіціарам. У цьому контексті, запропоновано зміни до Закону України «Про платіжні послуги».

Проте, пропоновані дисертанткою зміни стосуються лише договору рахунка умовного зберігання (ескроу), в той час, як підхід до врегулювання відповідальності за порушення строків зарахування коштів на банківський рахунок чи перерахування коштів з нього у Законі, у такому випадку, залишається незмінним. Оскільки договір рахунка умовного зберігання (ескроу) є різновидом договору банківського рахунка, видається, що різний підхід до встановлення відповідальності банку є дещо нелогічним.

3. Досліджуючи тенденції щодо розширення сфери використання договору ескроу в Україні та залучення бенефіціара як повноцінної сторони вказаного договору, дисертантка стверджує про можливість виникнення у нього не лише прав, але й обов'язків, визначених договором.

Одночасно у роботі варто було б навести приблизний перелік таких обов'язків, що посилює б розуміння статусу бенефіціара у цьому договорі та в перспективі виступило б основою розуміння правових наслідків порушення ним своїх обов'язків та застосування відповідних форм цивільно-правової відповідальності.

Зазначені зауваження до положень дисертації не впливають на позитивну оцінку роботи в цілому, натомість спрямовані на стимулювання дисертантки до подальших поглиблених наукових досліджень в окресленій сфері наукових інтересів, також вони можуть бути предметом наукових дискусій вчених-юристів та практичних працівників.

Здобувачка наукового ступеня Таргоній Ю. Я. володіє достатніми теоретичними знаннями, має необхідний практичний досвід застосування законодавчих положень, що виступили предметом її дослідження, вдало аналізує проблемні питання та критично їх оцінює.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дисертаційній роботі теоретичні положення можуть бути використані в науково-дослідній роботі при подальших наукових дослідженнях питань правового регулювання договору рахунка умовного зберігання (ескроу), результати дисертаційного дослідження можуть використовуватися у правозастосовній практиці.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота виконана на достатньо високому теоретичному рівні, текст дисертаційного дослідження відповідає вимогам щодо логічної

послідовності викладення матеріалу. Зроблені авторкою висновки отримали необхідну й достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими.

У дисертації сформовано теоретичні положення, які відображають особливості договору рахунка умовного зберігання (ескроу) за законодавством України та правом ЄС, та внесено пропозиції з удосконалення чинного законодавства України, що свідчить про нове вирішення авторкою відповідного наукового завдання.

За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження Ю. Я. Таргоній відповідає обраній нею спеціальності 081 «Право», робота пройшла належну апробацію.

Дисертація є самостійною завершеною науковою працею, в якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим вимогам.

Керуючись викладеним вище, вважаю, що дисертація Таргоній Ю.Я. «Договір рахунка умовного зберігання (ескроу) за законодавством України та правом ЄС», подана на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.), а її авторка – Таргоній Юлія Ярославівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

головний науковий співробітник

Лабораторії проблем корпоративного права

імені академіка Володимира Луця

НДІ приватного права і підприємництва

імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України,

доктор юридичних наук, професор

Ольга ЗОЗУЛЯК